

CARACTERISTICILE PROCESULUI MOTIVAȚIONAL ÎN ACTIVITATEA DE ÎNVĂȚARE A ELEVILOR

Oana-Miruna OPREA, doctorandă

<https://orcid.org/0000-0003-4692-1350>

Școala Doctorală Științe ale Educației

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Rezumat. Articolul reflectă conținuturi despre caracteristici ale procesului motivațional în activitatea de învățare a elevilor. Se știe că orientarea spre scop a unei acțiuni este la fel de importantă ca și realizarea sarcinii în sine. De obicei, mulți profesori se grăbesc să aplice metode de motivare învățate fără să verifice dacă acestea sunt compatibile cu elevii din fața lor, dacă trebuie adaptate sau dacă pur și simplu nu sunt ceea ce le trebuie elevilor respectivi. Iată de ce este bine ca profesorul să comunice atent și permanent cu elevii pentru a avea o imagine realistă în ceea ce-i privește pe aceștia.

Cuvinte-cheie: motivația, pedagogia succesului, motivația învățării, motivație intrinsecă, motivația extrinsecă.

CHARACTERISTICS OF THE MOTIVATION PROCESS IN THE LEARNING ACTIVITY OF STUDENTS

Summary. The article reflects contents about the characteristics of the motivational process in the students' learning activity. It is known that the goal orientation of an action is as important as the accomplishment of the task itself. Usually, many teachers rush to apply learned motivational methods without checking if they are compatible with the students in front of them, if they need to be adapted or if they are simply not what the students need. This is why it is good for the teacher to communicate carefully and permanently with the students in order to have a realistic picture of them.

Key words: motivation, pedagogy of success, learning motivation, intrinsic motivation, extrinsic motivation.

Introducere

Motivația elevului de a explora o sarcină dificilă și de a persevera până la finalizare constituie o premisă importantă a învățării, în momentul angajării într-o sarcină cognitivă, motivația este factorul care determină activarea atât a funcțiilor executive, cât și a strategiilor de învățare.

Cercetătorul *V. Mih*, autorul manualului *Psihologie educațională* menționează faptul că angajarea cognitivă se exprimă nu doar prin achiziția unor cunoștințe, ci și prin integrarea informațiilor existente la un moment dat în baza proprie de cunoștințe [7, p. 292].

Există „pedagogia succesului”, o abordare pedagogică sistematică care stimulează elevii să reușească în școală și să-și descopere motivația. Iată punctele forte a acestei abordări:

- Elevii trebuie să înțeleagă ceea ce trebuie să învețe.
- Lucrurile trebuie predate în ordine și treptat.
- Elevii trebuie să poată progresa în propriul ritm.
- Materialul trebuie să fie programat cu precizie.

Potrivit susținătorilor acestei abordări, dacă programele școlare sunt bine dezvoltate și dacă copilul lucrează în ritm propriu, lipsa motivației dispare. Din când în când, observăm cum motivația academică este strâns legată de stima de sine. Când copilul obține rezultate bune, se simte mai bine - ca și anturajul său - și este întotdeauna mai motivat să învețe.

În manualul *Ghidul profesorului*, autorul I.-O. Pânișoară menționează că pentru a cunoaște motivația trebuie să urmărim un set de **caracteristici**:

- *motivația este autodirecționată* - provine din decizia elevului; acesta nu poate fi omis în procesul de motivare: dimpotrivă, el este centrul demersului motivațional;
- *acțiunile motivației au scop* - în momentul în care profesorul cunoaște acest scop sau poate influența modul în care se construiește el, atunci procesul de motivare este pe drumul cel bun;
- *comportamentul motivat este variabil* - uneori profesorul „se culcă pe o ureche” pentru că elevii săi sunt motivați să învețe. Ceea ce trebuie să știm este că trebuie să urmărim permanent procesul motivării pentru că pot avea loc schimbări care să ducă la de-motivare, schimbări pe care uneori le sesizăm abia când este prea târziu și trebuie să luăm procesul de motivare de la capăt;
- *există o așteptare a succesului în ceea ce privește comportamentele motivate* - dacă procesul în care elevul se implică nu oferă recompense așteptate (de orice fel, externe sau interne), forța motivației poate să scadă, apar dezechilibre și elevul tinde să renunțe să facă lucrul care nu produce rezultatele dorite. Profesorul trebuie să fie întotdeauna în „umbra” elevului, să verifice nivelul de efort investit de către acesta în comparație cu nivelul de succes al acțiunilor întreprinse și să identifice soluții pentru ca acest raport să rămână în echilibru: dacă elevul investește prea mult efort, dar obține puțin (sau deloc) succes, pe termen lung motivația va slăbi;
- *există un stimulent, pozitiv sau negativ*, o valoare consumatorie a acțiunii - ceea ce înseamnă că dascălul trebuie să aibă o profundă cunoaștere a elevilor cu care lucrează, să știe care sunt dorințele și visurile cele mai ascunse ale acestora pentru a se asigura că dimensiunea și tipul de motivație sunt potrivite fiecăruia dintre ei [11, pp.113-114].

Cercetătorii români Șt. Boncu și C. Ceobanu [3, p.116], în manualul *Psihosociologie școlară*, elucidează că *motivația* se caracterizează prin *intensitate* și *direcție*. Intensitatea se manifestă în puterea și cantitatea de energie investite într-un anume comportament („cât de mult efort? ”), în timp ce direcția se referă la conținutul

sau scopul comportamentului realizat („spre ce anume ?”). De exemplu, doi elevi pot avea o motivație la fel de puternică (intensitatea motivației e identică) pentru activități diferite: studiul matematici: și practicarea artelor marțiale (direcția motivației e diferită).

E posibilă și o situație inversă, în care ambilor la place aceeași activitate, dar intensitatea motivației este diferită. Caracteristicile, stările și procesele interne care motivează comportamentul sunt definite prin concepte științifice care adeseori se regăsesc și în vorbirea curentă. Printre cele mai frecvente concepte se numără nevoile, trebuințele, interesele, scopurile, dorințele, curiozitatea

Autorul manualului *Metode și tehnici de învățare eficientă*, I. Neacșu [9, p.76] reliefează despre dinamica în evoluție a semnificațiilor motivației în clasa de elevi, ce derivă din variatele teorii și definiții alternative ale conceptului: motivația ca impuls individual; motivația ca răspuns la mediu; motivația ca sistem dinamic; motivația ca realitate polimorfa, ierarhizată sau aleatorie, percepută sau ascunsă, observabilă, măsurabilă sau ascunsă și greu măsurabilă etc.

În consecință, *procesul motivațional parcurge patru faze* importante:

1. *de orientare a comportamentului spre atingerea unor scopuri* - în funcție de scopul pe care-l avem la un moment dat, optăm pentru inițierea unui anumit comportament în detrimentul altora. Acest aspect al motivării vizează luarea unei decizii, ca urmare a rezolvării conflictului instalat între diverse alternative comportamentale competitive.
2. *de declanșare a unui comportament țintă* - angajarea și mobilizarea resurselor personale spre o anumită acțiune;
3. *de susținere a comportamentului* - perseverența în îndeplinirea unei sarcini. Ea poate fi cuantificată prin volumul de timp, de efort cognitiv și comportamental investit în realizarea acelei sarcini. Spunem despre un elev că este motivat să învețe la o materie, când perseverează în rezolvarea sarcinilor specifice materiei respective, chiar și atunci când întâmpină anumite dificultăți, plictiseală sau oboseală. În școală, perseverența poate fi ușor sesizată în timpul monitorizării elevilor pe parcursul soluționării diferitelor sarcini.
4. *de dezangajare din sarcină* - respectiv de defocalizare de pe sarcina respectivă [8, p.61].

Funcționarea inadecvată a oricăreia dintre cele patru faze scade eficiența motivației în general. În figura nr.1. sunt redate succint aceste secvențe.

Motivația pentru învățare presupune o anumită asumare (internă sau externă) bazată pe un tip de responsabilizare a persoanei care face acest lucru.

Tipologia motivelor care pot sta la baza învățării este foarte diversă, categorizările fiind realizate în funcție de diferite modele teoretice ale configurării profilului motivațional, ideea promovată de către autorii I. Albulescu, H. Catalano [1, p.345], în

ghidul pentru pregătirea examenelor de titularizare, definitivat și gradul didactic II profesori de toate specializările, *Sinteze de pedagogie generală*.

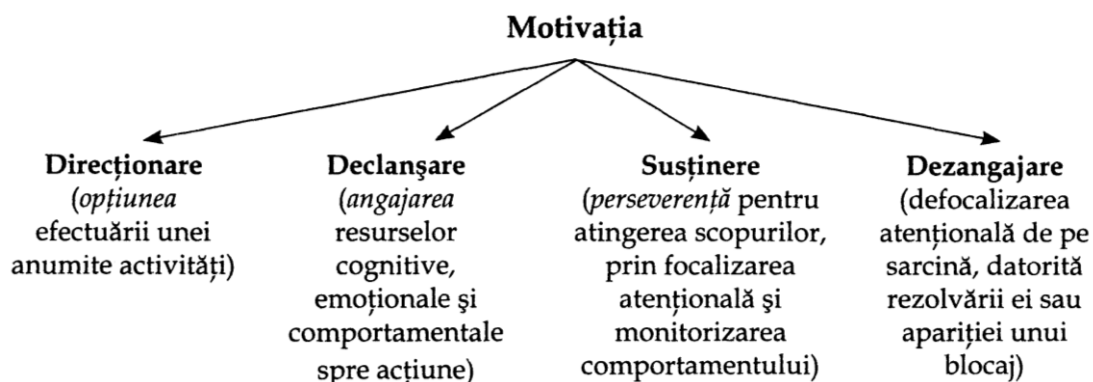

Figura 1. Fazele procesului motivațional

Între acestea, cel mai cunoscut este modelul grupării motivelor în funcție de sursa declanșării în:

- *motivație intrinsecă*, declanșată intern, de motive preponderent cognitive, precum dorința de a învăța, de a stăpâni un domeniu sau un subiect, plăcerea de a învăța;
- *motivația extrinsecă*, declanșată de factori externi, impuși sau induși de instanțe exterioare situației de învățare: expectanțele părinților sau ale școlii, recompensele așteptate

Deși convingerea teoreticienilor și a practicienilor este că *motivația intrinsecă* este mai funcțională, alternanța între extrinsec și intrinsec este firească în profilul motivațional individual, în funcție de sarcina de învățare, context, miza situației, momentul de desfășurare etc.

Din perspectiva sursei generatoare, *motivația extrinsecă* reprezintă prima formă de motivație prezentă la copil, caracterizată prin faptul că sursa producătoare este totdeauna una externă.

Autorii ghidului pentru examenele de definitivat și grade didactice *Metodica activităților instructiv-educative din grădiniță*, V. Anghelache, M.-C. Baroni, A. Gherguț [2, p.403] subliniază despre faptul că copilul preșcolar realizează diferitele sarcini și activități pentru a face plăcere adulților (educatoare, părinți etc.), ca răspuns la cerințele acestora, pentru a obține afecțiunea lor sau diferite recompense, laude, aprecieri și beneficii, din nevoia de a coopera, a se juca, a intra în competiție cu alți copii etc.

Predominanța *motivației extrinsece* se menține și în școlaritatea mică, mai ales în prima parte a acesteia, urmând ca odată cu trecerea la preadolescență să se realizeze și trecerea progresivă către motivația de tip intrinsec. Diversitatea structurilor motivaționale existente la preșcolarul mare este evidentă: de la manifestarea curiozităților copilului, intense în raport cu diferite obiecte, fenomene, constituind premise ale dezvoltării viitoare a trebuințelor sale de cunoaștere, la manifestarea preocupărilor lui față de anumite activități, a dorințelor, intențiilor, trebuințelor și plăcerilor variate etc.

În ceea ce privește *motivația pentru școală*, aceasta se constituie încă din preșcolaritatea mare când copilul își dorește să devină elev după modelul altor copii, specificat de U. Șchiopu [13]. În manualul *Psihologia copilului*.

Cercetătorul F. Golu [4, p.82], vine cu argumentul: chiar dacă există un decalaj semnificativ între dorința preșcolarului mare de a deveni elev raportată la posibilitățile lui actuale și solicitările propriu-zise de tip școlar, pe care copilul nu le poate anticipa și conștientiza în toată complexitatea lor, această dorință poate constitui suportul pe care se poate dezvolta viitoarea sa motivație pentru învățare.

Motivația și implicit motivarea îndeplinesc un rol activator-dinamizator în activitatea de învățare și în reușita școlară. Potrivit *legii lui Yerkes-Dodson*, așa cum am mai arătat, există un nivel optim de activare motivațională cu consecințe pozitive asupra performanței: supra-motivarea și sub-motivarea conduc la obținerea unor rezultate mai slabe.

Nivelul optim de motivare depinde de conținutul și complexitatea sarcinii, precum și de condițiile interne ale subiectului. Nu trebuie ignorat faptul că în conduita individului și în performanța sau eșecul școlar acționează structuri motivaționale în care se intercondiționează mai multe tipuri de motive: plăcerea a ceea ce face individul, autorealizarea, autoperfecționarea, stima și prestigiul, precum și alte motive diverse aflate într-o continuă dinamică. De asemenea, interacționează planul afectiv (satisfacția, mulțumirea, bucuria împlinirii) cu cel rațional, asupra căruia se pune un accent mult mai mare din partea cadrelor didactice în raport cu primul plan.

Cercetătorul I. Jude, în manualul *Psihologie școlară și optim educațional* analizează despre efectele negative ale acestei modalități, concretizate în diminuarea motivației intrinseci, elevii învățând mai mult pentru că li se cere din obligație, și nu pentru că ei cer, deci fără vreo dorință lăuntrică, pe fondul satisfacției și mulțumirii în raport cu efortul depus, de unde reacțiile de respingere și discreditare axiologică în raport cu materia predată și cadrul didactic ce le predă această materie [6, p.230].

Orice act de învățare este de regulă pluri-motivat, menționează autorii M. Ionescu, M. Bocoș în manualul *Tratat de didactică modernă*. Din compunerea motivelor și a imboldurilor apare o rezultantă, un grad de motivare față de sarcina respectivă, care capătă expresie concretă într-o anumită mobilizare energetică sau nivel de activare cerebrală. Între acest nivel de activare și prestația efectivă sau randamentul obținut există o anumită relație care este înfățișată în figura 2. Se poate urmări intuitiv această relație: linia ascendentă a nivelului de activare este dublată de o curbă în formă de „U” inversat a performanței [5, p.76].

Optimul exprimă un anumit raport între intensitatea motivației, gradul de dificultate a sarcinii și performanță (vezi figura 2.)

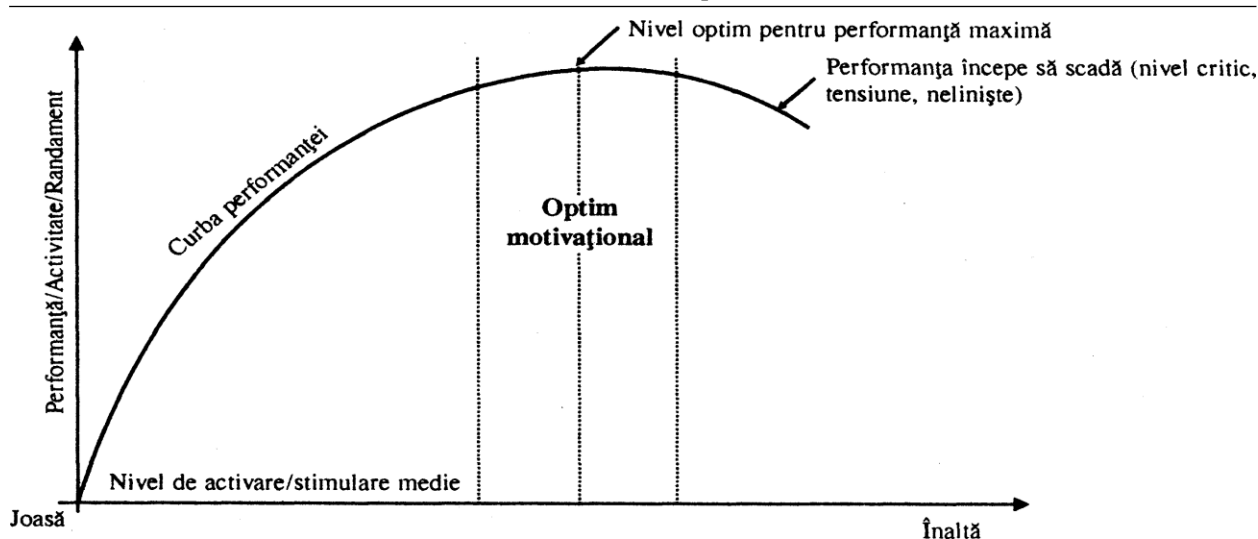

Figura 2. Nivelurile stimulării/activării și performanța [9, p.79]

În manualul *Cartea fiecărui părinte și pedagog*, autorii D. Patrașcu și N. Carabet, analizează șase niveluri de motivație academică:

1. În cazuri rare, copilul nu este deloc interesat de activități intelectuale și academice. La unii copii această lipsă de motivație apare chiar înainte de a merge la școală.
2. Copilul participă la activități școlare, deoarece există o răsplată sau o pedeapsă la orizont. Motivația este atunci numai extrinsecă. Este suficient să elimini recompensele și pedepsele pentru ca motivația să dispară.
3. Copilul participă la activități școlare prin conformism. Acest tip de elev nu pune întrebări. El sau ea merge la școală și este de acord să participe la diverse activități doar pentru că frații, surorile și tovarășii săi o fac sau pentru că adulții îl întreabă.
4. Copilul participă la activități școlare din cauza relației îmbogățite cu persoana care îl învață.
5. Copilul participă la activitățile școlare pentru rezultatele concrete reieșite din aceste activități. Cu cât copilul este mai mic, cu atât mai mult dorește să obțină rezultate concrete ca efect al eforturilor sale: o pagină bine scrisă, un desen frumos etc.
6. Copilul participă la activități școlare deoarece se bucură și înțelege strategiile și metodele utilizate în aceste activități. Acesta este cel mai înalt nivel de motivare, pur intrinsec, pe care mulți adulți nu îl ating [10, p.150].

Prezentăm în continuare punctul de vedere elaborat de D. Ausubel și F. G. Robinson, identificat în manualul *Psihologia educației* [12, p.205], referitor la modalitățile de stimulare a motivației elevilor:

1. dezvoltarea impulsului cognitiv, prin folosirea unor procedee care să capteze atenția elevilor - elemente de noutate, surpriza, aspecte dilematice, disonanța cognitivă. Satisfacția avută după rezolvarea acestora din urmă are un puternic efect motivațional;

2. *promovarea unui punct de vedere realist* asupra ceea ce înseamnă motivație școlară. învățarea este determinată de nevoia de afirmare, de afiliere, de interesele elevilor, dar și de recompensele primite;
3. *profesorul, prin entuziasmul* său poate transmite elevilor dorința de a se implica în activitatea de învățare;
4. *folosirea competiției* pentru a-i stimula pe elevi să-și actualizeze la maxim propriul potențial (de adăugat că este necesară îmbinarea competiției individuale cu cea grupală, pentru a preveni individualismul, egoismul, ne-cooperarea).

Concluzii

- *Motivația învățării* reprezintă totalitatea mobilurilor care declanșează, susțin energic și direcționează activitatea de învățare.
- Constituie motive ale învățării anumite trebuințe de bază cum sunt trebuința de autorealizare, de afirmare prin succes școlar; apoi impulsul curiozității, care este o prelungire a reflexului de orientare; dorința de a obține note bune, de a satisface părinții sau pentru a fi între premianții clasei; teama de pedeapsă, de eșec; anumite interese, opțiuni profesionale etc.
- Vectorul motiv-scop îndeplinește o dublă funcție: una de activare, de mobilizare energetică și o funcție de direcționare a conduitei.

Bibliografie

1. ALBULESCU, I., CATALANO, H. *Sinteze de pedagogie generală: ghid pentru pregătirea examenelor de titularizare, definitivat și gradul didactic II profesori de toate specializările*. București: Didactica Publishing House. 2020. 656 p. ISBN 978-606-048-145-4.
2. ANGHELACHE, V., BARONI, M.-C., GHERGUȚ, A. *Metodica activităților instructiv-educative din grădiniță: ghid pentru examenele de definitivat și grade didactice*. București: EDP. 2022. 511 p. ISBN 978-606-31-1583-7.
3. BONCU, ȘT., CEOBANU, C. *Psihosociologie școlară*. Iași: Polirom. 2013. 381 p. ISBN 978-973-46-4045-4.
4. GOLU, F. *Pregătirea psihologică a copilului pentru școală*. Iași: Polirom. 2009. 212 p. ISBN 978-973-46-1351-9.
5. IONESCU, M., BOCOȘ, M. *Tratat de didactică modernă*. Pitești: Paralela 45. 2017. 455 p. ISBN 978-973-47-2481-9.
6. JUDE, I. *Psihologie școlară și optim educațional*. București: EDP. 2002. 363 p. ISBN 973-30-2175-X.
7. MIH, V. *Psihologie educațională*. Vol. I. Cluj-Napoca: ASCR. 2010. 302 p. ISBN 978-973-7973-85-6.

8. MIH, V. *Psihologie educațională*. Vol. II. Cluj-Napoca, ASCR, 2010. 262 p. ISBN 978-973-7973-86-3.
9. NEACȘU, I. *Metode și tehnici de învățare eficientă. Fundamente și practici de succese*. Iași: Polirom. 2015. 314 p. ISBN: 978-973-46-5146-7.
10. PATRAȘCU, D., CARABET, N. *Cartea fiecărui părinte și pedagog*. Chișinău: Tip. „Artpoligraf”, 2020. 327 p. ISBN 978-9975-3462-5-2.
11. PÂNIȘOARĂ, I.-O. *Ghidul profesorului*. Iași: Polirom. 2017. 255 p. ISBN 978-973-46-6698-0.
12. STĂNCULESCU, E. *Psihologia educației. De la teorie la practică*. Ediția a II-a. București: Universitară. 2013. 351 p. ISBN 978-606-591-766-8.
13. ȘCHIOPU, U. *Psihologia copilului*. București: Diana Press. 2009. 417 p. ISBN: 973-8236-98-1.